

TADEUSZ PALMOWSKI

INSTYTUT GEOGRAFII

KATEDRA GEOGRAFII I ROZWOJU REGIONALNEGO

UNIWERSYTET GDAŃSKI

STRATEGIA UE DLA REGIONU MORZA BAŁTYCKIEGO JAKO KOLEJNY KROK KU INTEGRACJI BAŁTYCKIEJ

1. Wstęp

Do roku 1991, obszar państw bałtyckich stanowił pole konfrontacji dwóch systemów polityczno-gospodarczych oraz dwóch bloków militarnych. Ugrupowania te dzieliła bariera odgradzająca dwa systemy społeczno-gospodarcze i militarne. System równowagi opierał się na wzajemnym poczuciu zagrożenia kreowanym przez doktryny polityczno-wojenne. Kraje leżące nad Bałtykiem cechowało zróżnicowanie etniczne, ustrojowe, kulturowe, wyznaniowe, polityczne i ekonomiczne. Czynnikiem splatającym ich losy było wyłącznie położenie w całości lub częściowo nad Morzem Bałtyckim.

W 1977 roku Jerzy Zaleski i Czesław Wojewódka dla określenia terytorium lądowego związanego gospodarczo z Bałtykiem, wprowadzili do terminologii naukowej, pojęcie Europy Bałtyckiej (Zaleski J., Wojewódka Cz., 1977). Pojęcie to przez kilkanaście lat trudno było wypełnić treścią. Termin Europa Bałtycka był w tym czasie zawężany do roli teoretycznego i subiektywnego instrumentu regionalizacji fizyczno-geograficznej. Jako kategoria określająca ukształtowany kompleks wzajemnych więzi politycznych, społecznych i gospodarczych, istniał jedynie w sferze abstrakcji.

W 1991 roku stary układ geopolityczny uległ rozpadowi i następnie zasadniczym przeobrażeniom, a tym samym pojawiły się warunki, aby zerwać ze sztuczną izolacją sąsiadów bałtyckich. Obszar Morza Bałtyckiego stanął w obliczu jednego z największych wyzwań w swej ponad tysiącletniej historii. Był to wynik przemian ustrojowych w Polsce, zjednoczenia Niemiec, odzyskania niepodległości przez Estonię, Łotwę i Litwę, a także specyficznej roli eksklawy kaliningradzkiej. Ta zmiana sytuacji geopolitycznej stworzyła nowe szanse i możliwości intensywnej współpracy gospodarczej i kulturalnej w tej części Europy.

Obecnie region Europa Bałtycka - jako region i obszar powiązań administracyjnych, gospodarczych, kulturowych i infrastrukturalnych jest ciągle jeszcze pojęciem hipotetycznym. Istnieją jednak wyraźne przesłanki do jego przekształcenia w wielonarodowy regionu funkcjonalny (Pedersen J. S., 1993). Można tego dokonać przez powiązania komunikacyjne, handel, rynek pracy, rozwiązywanie problemów ekologicz-

nych. Najistotniejszym spoiwem jest polityczna wola współpracy we wszystkich dziedzinach, której celem nadrzędnym jest szeroko rozumiane bezpieczeństwo (unikanie napięć i konfliktów, bezpieczeństwo socjalne mieszkańców), swobodna wymiana dóbr, osób i informacji, a także bezpieczeństwo ekologiczne.

Fizjograficznym punktem wyjścia do określenia Europy Bałtyckiej jest zlewisko Bałtyku. Obszar ten o powierzchni około 1.381 tys. km² może być jednym z kryteriów wydzielenia tego regionu. Tworzy to system powiązań i zależności regionów, które nawet nie sąsiadując ze sobą, są uzależnione od gospodarowania w zlewisku. Delimitacja na podstawie układu sieci rzecznej jest uzasadniona i ma istotne znaczenie dla rozwiązywania problemów ekologicznych.

Dla celów polityczno-gospodarczych wyodrębniono trzy kryteria określania regionu bałtyckiego:

- dostęp do morza, czyli posiadanie własnego wybrzeża bałtyckiego przez dane państwo;
- stopień powiązania regionu z Morzem Bałtyckim mający swoje odzwierciedlenie w społeczno-ekonomicznej strukturze przestrzennej, układzie osadniczym oraz lokalizacji centrów przemysłowo-portowych;
- zasięg oddziaływania portów morskich, czyli obszar ciężenia danego terytorium do portu zwany zapleczem lub rynkiem usług portowych, wyznaczony przez masę towarową idącą do lub z portu. (por. Zaleski J., Wojewódzka Cz., 1977).

Jednoznaczna delimitacja Regionu Bałtyckiego na obecnym etapie transformacji i kształtowania struktur przestrzenno-funkcjonalnych o zróżnicowanych zasięgach terytorialnych nie jest możliwa. Według J. Kołodziejskiego i T. Parteki (1994), „Region Bałtycki *in statu nascendi* jest częścią przestrzeni przyrodniczej, społeczno-ekonomicznej i politycznej Europy, położonej wokół Morza Bałtyckiego gdzie:

- strukturę przestrzeni przyrodniczej określa zlewisko Bałtyku oraz sąsiadujące z nim regiony fizyczno-geograficzne;
- strukturę przestrzeni społeczno-ekonomicznej kształtują procesy rozwoju, generowane przez wykorzystanie walorów położenia nadmorskiego i zasobów morza; tworzą one układy funkcjonalno-przestrzenne o zasięgu lokalnym, regionalnym, krajowym i europejskim oraz zróżnicowanym poziomie intensywności zagospodarowania w zależności od siły oddziaływania na przestrzeń przyrodniczą i rodzaju działalności społeczno-gospodarczej, której czynnikiem generującym jest morze;
- strukturę polityczną wyznaczają zarówno historycznie ukształtowane uwarunkowania, jak i współczesne transformacje polityczno-ustrojowe, a jej delimitację określają granice państw położonych wokół Bałtyku lub tylko ich nadbałtyckich regionów”.

Pomimo różnych prób definiowania Europy Bałtyckiej, nie ma wątpliwości że obszar wokół basenu Morza Bałtyckiego odgrywa pozycję strategiczną w tej geopolitycznie ważnej części Europy. Silne więzy współpracy, ale też i konkurencji w regionie Morza Bałtyckiego są wpisane od początku jego cywilizacyjnego rozwoju. Morze łączyło ludzi i kraje, ale też zachęcało do zdobycia hegemonii na tym obszarze. Spotykały się tu różne kultury i tworzyły więzy międzyludzkie. Obszar zamieszkiwany

jest przez ponad 100 milionów ludzi¹. Istniejąca infrastruktura komunikacyjna, w tym drogi, linie kolejowe, porty lotnicze i 76 portów morskich, często splecionych połączeniami promowymi, stwarzają atrakcyjne warunki do rozwoju współpracy, napływu kapitału i wzrostu inwestycji. Intensyfikacja związków gospodarczych pomiędzy państwami bałtyckimi zaczyna przełamywać stan inercji, zbliżać do siebie, tworzyć z Bałtyku obszar tętniący życiem. Obecnie na wielonarodowym terytorium okalającym Bałtyk można zauważyć powstawanie nowych idei, poszukiwanie nowych oryginalnych rozwiązań, których wybór określi przyszłość regionu. Rodzą się załączki wspólnej strategii działania.

W latach dziewięćdziesiątych XX wieku nastąpiła prawdziwa „eksplozja” różnych inicjatyw i form współpracy. Ze względu na różnorodność i dużą liczbę powiązań zjawisko to zostało określone jako „bałtycki fenomen współpracy”². Można wyróżnić cztery główne płaszczyzny i formy współpracy: polityczną, gospodarczą, ekologiczną i kulturową.

We współpracy politycznej państw nadbałtyckich uczestniczą takie główne struktury instytucjonalne jak: Konferencja Parlamentarna Morza Bałtyckiego, Rada Państw Morza Bałtyckiego, Konferencja Premierów, Bałtycka Konferencja Współpracy Subregionalnej Państw, Rada Nordycka.

Współpracę w dziedzinie ochrony środowiska naturalnego kształtują regulacje prawne i powołane przez nie struktury wykonawcze oraz organizacje, także pozarządowe. Czołowe miejsce zajmuje tu Komisja Helsińska (HELCOM). Europa Bałtycka charakteryzuje się od dawna znaczącymi inicjatywami i działaniami proekologicznymi, zapoczątkowanymi już w 1902 roku (Międzynarodowa Rada Badania Morza Bałtyckiego - ICES), a kontynuowanymi w 1973 roku (Konwencja Gdańska) oraz w latach 1974 i 1992 (dwie konwencje helsińskie). Były to działania pionierskie, stawiane za wzór innym regionom europejskim (Łukaszuk L., 2006).

Ostatnie lata charakteryzowały się wzrostem aktywności wszystkich społeczności krajów nadbałtyckich. Podjęto wiele wspólnych projektów i przedsięwzięć o charakterze integracyjnym. Ważną rolę w podejmowaniu inicjatyw i działań odgrywa Unia Europejska. Po przystąpieniu do Unii Szwecji i Finlandii w roku 1995, (Niemcy należą do niej od roku 1957, Dania od 1973 roku), a także po rozszerzeniu Unii o Polskę, Estonię, Łotwę i Litwę w roku 2004 oraz po zawarciu z Rosją umowy o partnerstwie i współpracy, Bałtyk stał się morzem wewnętrznym Unii Europejskiej.

2. Współpraca nordycka

Początki współpracy bałtyckiej zapoczątkowane przez kraje nordyckie sięgają ubiegłego stulecia. Po II wojnie światowej państwa nordyckie mimo różnego statusu politycznego zdecydowały się podjąć współpracę regionalną, która początkowo miała charakter gospodarczy i kulturalno-naukowy.

W 1952 r. powołana została Rada Nordycka. Rada Nordycka oraz powstała w 1971 roku Nordycka Rada Ministrów stały się głównymi koordynatorami wszystkich aspektów polityki wewnętrznej państw nordyckich oraz polityki zagranicznej

¹Liczba ludności Europy Bałtyckiej jest znacznie zróżnicowana. Jej wielkość zależy od obszarów jakie wg konkretnej delimitacji zostały do niej zaklasyfikowane, oscyluje od 40 do 100 milionów,

²Szerzej zagadnienia współpracy bałtyckiej omówione zostały w pracy T. Palmowskiego (2000).

i współpracy z państwami sąsiednimi. Ich działalność polegała na poszukiwaniu przez suwerenne państwa wspólnych rozwiązań, które przynoszą wymierne korzyści wszystkim stronom (Kolecka B., 1997). Główne płaszczyzny współpracy dotyczyły kultury, nauki, edukacji, ochrony środowiska, ochrony praw obywatelskich, gospodarki, rybołówstwa oraz zagadnień prawnych.

Szczególną uwagę zwrócono na wspieranie i tworzenie warunków dla bezpośredniej współpracy instytucji, organizacji i samorządów lokalnych, a także firm i obywateli państw nordyckich. W 1977 roku podpisano porozumienie, w którym Dania, Finlandia, Norwegia i Szwecja uregulowały rozwijaną już wcześniej współpracę transgraniczną.

Celem współpracy nordyckiej jest zachowanie wspólnego dziedzictwa kulturowego, a także propagowania charakterystycznej dla modelu skandynawskiego powszechności kultury i nauki, inspirowanej przez demokratyczną ideę społeczeństwa. Szczególną wagę przywiązuje się do ochrony środowiska Morza Bałtyckiego i całego jego zlewiska. W 1991 r. rozpoczęto współpracę państw nordyckich w dziedzinie polityki zagranicznej i bezpieczeństwa

W nawiązaniu do historycznych więzi łączących Skandynawię z Litwą, Łotwą i Estonią Rada Nordycka i Nordycka Rada Ministrów pomagała w utworzeniu struktur państwowych w tych krajach, popierała ich integrację z Unią Europejską.

Instytucje współpracy nordyckiej przechodziły w ciągu dziesięcioleci znaczną ewolucję³. Państwa nordyckie wytworzyły pewien wzorzec współpracy bałtyckiej. Wzorzec ten lub jego elementy znajduje zastosowanie do szerokiej współpracy wszystkich państw bałtyckich w wielu dziedzinach.

3. Unia Europejska a Europa Bałtycka

Zainteresowanie Unii Europejskiej Europą Bałtycką związane było z upadkiem żelaznej kurtyny w 1989 r. i kolejnymi rozszerzeniami UE. Problematyka Europy Bałtyckiej jako całości zapoczątkowana została przez Unię w roku 1994 komunikatem Komisji Europejskiej pt. „*Orientations for a Union Approach towards the Baltic Sea Region*” (1994). Jej rozwinięciem był komunikat z 1995 roku na temat stanu i perspektyw współpracy w regionie Morza Bałtyckiego (*Report on the Current State ...*, 1995). Na tej podstawie Rada Europejska w połowie grudnia 1995 r. poleciła Komisji Europejskiej przygotowanie ramowego dokumentu dla współpracy w regionie (*Madrid European Council*, 1995). Dokument pt. „*Baltic Sea Region Initiative*” Komisja Europejska przedstawiła w 1996 roku (*Baltic Sea* 1996).

Z inicjatywy Finlandii wysunięta została propozycja ustanowienia „Wymiaru Północnego” Unii Europejskiej. Inicjatywa ta miała wykorzystywać sprawdzone i funkcjonujące w tej części Europy struktury współpracy, posługiwać się przeznaczonymi dla tego obszaru funduszami pomocowymi, bez potrzeby tworzenia nowych instytucji (Lipponen P., 1999).

„Wymiar Północny” miał na celu lepszą koordynację polityki Unii Europejskiej w Europie Północnej, niwelowanie różnic w rozwoju gospodarczym, szczególnie po-

³Do najstarszych instytucji należy Nordycki Komitet Turystyki utworzony w 1925 r. W latach 1945-1990 na mocy decyzji Nordyckiej Rady Ministrów utworzono 95 wspólnych, wyspecjalizowanych nordyckich instytucji współpracy.

między krajami UE a Rosją i krajami byłego bloku wschodniego. Koncepcja „Wymiaru Północnego” została zaprezentowana przez Finów jako platforma dialogu pomiędzy państwami należącymi do Unii, a tymi, które znajdują się poza jej strukturami. Miało to zapobiec ryzyku nowego podziału Europy w sytuacji, gdy Polska, Litwa, Łotwa i Estonia zostały członkami UE, a Rosja nie może na to liczyć w realnej perspektywie.

Od 2006 roku relacje w ramach „Wymiaru Północnego” określały dwa dokumenty: *Deklaracja dotycząca polityki „Wymiaru Północnego”* oraz *Dokument ramowy polityki „Wymiaru Północnego”*. Wskazywały one następujące obszary priorytetowe:

- współpraca ekonomiczna - obejmująca promocję handlu, inwestycje, usługi finansowe, infrastrukturę, energię, rolnictwo, leśnictwo, transport i logistykę;
- wolność, bezpieczeństwo i sprawiedliwość - obejmujące wzmacnianie kontaktów międzyludzkich, usprawnienie zarządzania na granicach, efektywność systemu sądowego i współpracy sądowej, walka ze zorganizowaną przestępczością, handlem żywym towarem, przemytem narkotyków, nielegalną imigracją;
- badania, edukacja i kultura - działania wzmacniające współpracę w programach badawczych oraz wymianę edukacyjną i kulturalną;
- środowisko, bezpieczeństwo nuklearne i zasoby naturalne - obejmujące ograniczenie ryzyka nuklearnego i innych zanieczyszczeń, bezpieczeństwo morskie, ochronę środowiska morskiego Morza Bałtyckiego i Morza Barentsa oraz bioróżnorodność;
- dobrobyt społeczny i opieka zdrowotna, włącznie z zapobieganiem chorobom zakaźnym i związanym ze stylem życia oraz promocja współpracy w dziedzinie zdrowia publicznego pomiędzy służbami zdrowia poszczególnych państw (Ryba J., 2008).

W ramach „Wymiaru Północnego” szczególną rolę pełnią regionalne organizacje międzynarodowe takie jak Euro-Arktyczna Rada Morza Barentsa, Rada Arktyczna, a także Rada Państw Morza Bałtyckiego i Nordycka Rada Ministrów. Po wejściu Litwy, Łotwy, Estonii i Polski do Unii Europejskiej „Wymiar Północny” stracił charakter typowego instrumentu współpracy w regionalnej w Europie Bałtyckiej, służy jednak jako platforma współpracy pomiędzy UE i Federacją Rosyjską.

W wyniku rozszerzenia UE w 2004 roku Rada Europejska zainteresowała się problematyką regionu Morza Bałtyckiego pod wpływem grupy posłów pochodzących głównie z państw bałtyckich UE skupionych w nieformalnej grupie Baltic Europe. Grupa ta opracowała i przedstawiła w listopadzie 2005 roku dokument *EU Strategy for the Baltic Sea Region*. Opracowanie to miało istotny wpływ na przyjętą 16 grudnia 2005 roku rezolucję Parlamentu Europejskiego dotyczącą przyszłości „Wymiaru Północnego” (*European Parliament resolution ...*, 2005). W dokumencie zwrócono uwagę na rolę współpracy bałtyckiej w kontekście rozszerzenia UE w 2004 roku. Jednocześnie po raz pierwszy zaproponowano przyjęcie osobnej strategii dla Europy Bałtyckiej, która byłaby wewnątrzunijnym elementem „Wymiaru Północnego”.

16 listopada 2006 r. Parlament Europejski przyjął rezolucję w sprawie strategii dla regionu Morza Bałtyckiego. W rezolucji zawarto postulat adresowany do Komisji Europejskiej w sprawie podjęcia prac nad dokumentem strategicznym stwarzającym ramy dla:

- aktywizacji potencjału jaki powstał w regionie Morza Bałtyckiego w wynik rozszerzenia UE w roku 2004;
- promocji wizerunku regionu Morza Bałtyckiego jako najbardziej atrakcyjnego i najbardziej konkurencyjnego obszaru w sensie globalnym;
- podjęcia wzmoczonych wysiłków, mających na celu poprawę stanu środowiska w regionie.

W dniu 14 grudnia 2007 r. Rada Europejska przyjęła w Brukseli zapis, który stał się mandatem dla Komisji Europejskiej do podjęcia prac nad Strategią Unii Europejskiej dla regionu Morza Bałtyckiego. Punktem wyjścia dla strategii były projekty i inicjatywy już rozwijane w Europie Bałtyckiej, zarówno w ramach inicjatyw unijnych, jak i w kontekście bezpośredniej współpracy pomiędzy państwami regionu, które zostały wpisane w nowe ramy współpracy.

Przygotowywany dokument był jednym z trzech priorytetów szwedzkiego przewodnictwa w Radzie UE w drugiej połowie 2009 r. Został przyjęty w grudniu 2009 roku. Razem ze strategią przyjęto Plan Działania. Plan Działania ma być elastyczny (*rolling Action Plan*), będzie też uzupełniany o nowe działania. Dla każdego działania określono także harmonogram oraz zasady monitorowania jego implementacji.

4. Strategia Unii Europejskiej dla regionu Morza Bałtyckiego

Strategia odpowiada w sposób kompleksowy na podstawowe wyzwania stojące przed Europą Bałtycką oraz określa konkretne rozwiązania tych problemów. Jest to także pierwszy krok w kierunku zintegrowanej polityki morskiej. Spośród wielu wyzwań wymagających wspólnych działań w skali regionu Morza Bałtyckiego, cztery najważniejsze wyzwania to:

- stworzenie warunków dla zrównoważonego środowiska;
- rozwój dobrobytu w regionie;
- wzrost dostępności i atrakcyjności regionu;
- zapewnienie bezpieczeństwa i ochrony w regionie.

Dodatkowo strategię podzielono na 15 obszarów priorytetowych, a także wyszczególniono ponad siedemdziesiąt projektów flagowych.

Morze Bałtyckie należy do największych zbiorników wód słonawych na świecie. Występuje w nim znaczne zróżnicowanie zasolenia w poszczególnych jego częściach. Jest to akwen stosunkowo płytki, o średniej głębokości około 50 m. Wyróżnia się niewielkim połączeniem z sąsiednimi akwenami morskimi, przez co tylko około 3% wody ulega rocznej wymianie. Zlewisko jest czterokrotnie większe od samego akwenu morskiego. Pomimo wspólnych działań HELCOM-u istnieje konieczność podjęcia działań mających na celu ograniczenie dopływu związków biogennych takich jak azotany i fosforany, powodujących coraz intensywniejsze wykwity glonów. Dotychczasowe inicjatywy nie były wystarczająco skuteczne z powodu presji wynikającej z zaludnienia czy też intensywnego rolnictwa. Wspólna polityka rybacka ma na celu ograniczenia oddziaływania połowów dla zachowania ekosystemu Bałtyku. Flota rybacka powinna być dostosowana do zasobów rybnych.

Plan Działania przewiduje redukcję związków biogennych w morzu, zachowanie naturalnych stref oraz różnorodności biologicznej, ograniczenie stosowania substancji

niebezpiecznych, stworzenie wzorcowych warunków żeglugi ekologicznej oraz łagodzenie skutków zmian klimatu.

Europę Bałtycką cechuje wyraźne zróżnicowanie. Możemy wyróżnić tu bogatą i innowacyjną część północną i zachodnią oraz rozwijającą się część południową i wschodnią. Kraje Bałtyku Zachodniego i Północnego, to silne, rozwinięte, konkurencyjne i stabilne gospodarki rynkowe ze znaczną przewagą komparatywną w branżach o zaawansowanych technologiach. Kraje Bałtyku Wschodniego i Południowego dopiero na początku lat dziewięćdziesiątych rozpoczęły trudny proces transformacji rynkowej i zmian starych struktur przy równoczesnej reintegracji z gospodarką światową. Kraje te są zdeterminowane w działaniach na rzecz odrobienia nie tylko dystansu cywilizacyjnego, stanowią one także blisko położony, chłonny rynek inwestycyjny i konsumencki dla krajów Bałtyku Zachodniego. Różnice pomiędzy najbardziej innowacyjnymi regionami UE w krajach skandynawskich i Niemcami a Polską i trzema krajami bałtyckimi posiadającymi dobrze wykształcone młode pokolenie i ubogą infrastrukturę, stwarza duże możliwości wzajemnej współpracy i rozwoju szczególnie małych i średnich przedsiębiorstw, zwłaszcza w zakresie innowacji.

Strategia pozwala na dalsze ograniczanie barier handlowych, uzyskanie większych korzyści ze wspólnego rynku, wskazuje na utrzymanie rentowności i konkurencyjności głównych sektorów rolnictwa, leśnictwa i rybołówstwa, w celu zwiększenia ich udziału w gospodarce i równoważenia rozwoju. Zrównoważony wzrost gospodarczy wymaga także aktywności społecznej i integracji na rynku pracy. Konkurencyjność i atrakcyjność regionu zależy w dużym stopniu od wysokiego poziomu zatrudnienia, dobrych miejsc pracy, wykwalifikowanej i elastycznej siły roboczej oraz niskiego stopnia wykluczenia społecznego. Pobudzenie rozwoju lokalnych przedsiębiorstw oraz przyciągnięcie inwestorów zagranicznych wymaga unowocześnienia otoczenia biznesu. Ograniczenie utrudnień w handlu towarami i usługami przewiduje „Karta małych przedsiębiorstw”. Niezbędne są także działania ułatwiające transgraniczną komunikację i handel. Transfer wiedzy i kompetencji oraz zacieśniona współpraca z krajami skandynawskimi i Niemcami mogą w znacznym stopniu pomóc Polsce i krajom bałtyckim w nadrobieniu zaległości. Wzmocnienie innowacyjności może nastąpić przez wzmocnienie współpracy transnarodowej m.in. w badaniach naukowych, klastrach i innowacjach w zakresie usług.

Plan Działania zakłada tu usunięcie przeszkód dla rynku wewnętrznego, wykorzystanie całego potencjału regionu w dziedzinie badań naukowych i innowacji, wdrażanie „Karty małych przedsiębiorstw” i związane z tym wspieranie przedsiębiorczości, zwiększenie efektywnego wykorzystania zasobów ludzkich. Przewiduje także wzmocnienie zrównoważonego rolnictwa, leśnictwa rybołówstwa.

Morze Bałtyckie i jego lądowe otoczenie od wieków związane było z przebiegającymi przez akwen morski i tereny lądowe szlakami handlowymi i komunikacyjnymi. Podział, który nastąpił po roku 1945, przerwał sieć połączeń i kontaktów, które ponownie nawiązano dopiero w latach 90. XX wieku. Pomimo znacznych osiągnięć jakie odnotowano w ciągu ostatniego dwudziestolecia w zakresie rozwoju infrastruktury, osiągnięcie poziomu innych regionów UE wymaga jeszcze wielkich nakładów. Wschodnia i północna część Europy Bałtyckiej nadal jest izolowana od pozostałych obszarów UE. Region ten w coraz większym stopniu służy także jako część naturalne-

go połączenia z Azją, w szczególności dzięki połączeniom kolejowym. Północna Finlandia, Szwecja i kraje bałtyckie mają najniższe w całej Europie wskaźniki dostępności. Związane to jest nie tylko z trudnymi warunkami geograficznymi i klimatycznymi, ale także z wielkością regionu, dużymi odległościami i relatywnie długim czasem podróży. Następstwem niskiej gęstości sieci infrastruktury i usług są tu wysokie ceny. Zrównoważone rodzaje transportu mogą radykalnie zmienić tę sytuację.

Bardzo ważnym zagadnieniem Europy Bałtyckiej jest bezpieczeństwo energetyczne i dostawy energii. Większość państw regionu musi korzystać z importu energii. W związku z tym niezbędne jest rozwijanie i dywersyfikacja wzajemnych powiązań, dla zrównoważenia skutków ewentualnych przerw w dostawach. Istotne jest także rozwijanie kontaktów międzyludzkich, szczególnie w zakresie edukacji, turystyki i zdrowia.

Brak odpowiedniej infrastruktury energetycznej, w szczególności powiązań w skali całego regionu powoduje zagrożenia związane z dostawami energii oraz wyższe ceny. Litwa, Łotwa i Estonia są nadal odizolowane od szerszych sieci energetycznych. Do dzisiaj posiadają zaledwie jedno połączenie kablem „Estlink” z Finlandią.

Plan Działania zakłada tu poprawę dostępu do rynków energii, ich wydajności i bezpieczeństwa. Przewiduje także poprawę wewnętrznych i zewnętrznych powiązań transportowych oraz zwiększenie atrakcyjności Europy Bałtyckiej, zwłaszcza dzięki edukacji, turystyce i zdrowiu.

Rynek bałtycki jest największym na świecie i jednym z relatywnie dużych pod względem potencjału rozwojowego rynków przewozów pasażerskich. Przewozi się na nim łącznie około 180 mln pasażerów w ciągu roku. W przewozach tych, w których uczestniczy ponad 135 promów i statków typu ro-ro, zaangażowanych jest około 40 dużych firm armatorskich. Działa tam także ponad 50 większych firm przewozowo-turystycznych, eksploatujących liczne jednostki turystyczno-wycieczkowe, które tworzą nowy, dodatkowy względem regularnych przewozów liniowych potencjał przewozowy w tym regionie. Ruch pasażerski i towarowy, co wynika z dużej komplementarności obu tych typów rynku transportowego w regionie bałtyckim, uzupełniają się, generując w skali całego regionu wyższą wartość dodaną (Grzelakowski A. S., 2006).

Przewidywany wzrost ruchu statków na Bałtyku spowoduje większe ryzyko kolizji i wypadków, przez co wzrośnie zagrożenie zanieczyszczenia środowiska morskiego. Zacieśnianie dotychczasowej współpracy ma doprowadzić do stanu, aby Bałtyk stał się liderem w dziedzinie bezpieczeństwa i ochrony na morzu. Morze Bałtyckie stanowi naturalny szlak eksportu ropy naftowej z Rosji. W latach 1995-2005 przewozy ropy naftowej w Zatoce Fińskiej wzrosły czterokrotnie. Rosną także przewozy ciekłego gazu ziemnego. Wszystko to wiąże się z zagrożeniami dla środowiska morskiego, szczególnie w trudnych warunkach zimowych. W roku 2007 odnotowano 120 wypadków, którym uległy statki pływające na Morzu Bałtyckim. Niezbędne są dalsze działania na rzecz współpracy i koordynacji między instytucjami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo i nadzór na morzu oraz w zakresie zwalczania skutków katastrof.

Zacieśnienie unijnej współpracy w sprawach karnych oznacza, że działania regionalne w zwalczaniu przestępczości powinny koncentrować się na zintensyfikowaniu praktycznej współpracy transgranicznej. Przestępczość w regionie związana jest m.in. z różnicami społeczno-gospodarczymi, różnicami cen produktów akcyzowych jak i otwartością i łatwością dostępu w granicach Europy Bałtyckiej. Zniesienie kon-

troli na granicach wewnętrznych nakłada wyjątkowe obowiązki na państwa posiadające granice zewnętrzne UE. Zapewnienie bezpieczeństwa wewnętrznego wymaga podjęcia przez wszystkie państwa członkowskie ścisłej współpracy. Region także musi być przygotowany na wzrost liczby ekstremalnych zjawisk atmosferycznych.

Plan Działania przewiduje osiągnięcie przez region czołowej pozycji w dziedzinie bezpieczeństwa i ochrony na morzu. Zakłada także wzmocnienie ochrony przed sytuacjami kryzysowym na morzu i lądzie oraz zmniejszenie przestępczości transgranicznej.

W strategii wskazano na niezwykle ważne działania dotyczące rozwoju struktur zintegrowanej gospodarki morskiej oraz morskie i lądowe planowanie przestrzenne, przewidziano także rozwój współpracy z państwami nie należącymi do UE, których obszary wchodzą lub wiążą się funkcjonalnie z Europą Bałtycką (np. Rosją, Białorusią).

Głównym wyzwaniem dla realizacji strategii jest przygotowanie dobrej struktury współpracy, efektywnej koordynacji oraz systemu zarządzania. Komisja Europejska stanowi główny podmiot odpowiadający za koordynację wdrażania kolejnych etapów strategii. Rada Europejska powołała grupę ekspertów wysokiego szczebla z 27 państw członkowskich. Grupa ta ma wspierać Komisję w monitorowaniu wdrażania strategii, pełnić funkcję konsultacyjną i doradczą w zakresie adaptacji i zmian wprowadzanych do strategii.

Ponieważ strategia powstała w trakcie trwania okresu programowania, czyli w czasie, kiedy założenia polityki spójności na lata 2007-2013 oraz zasady przyznawania funduszy unijnych w tym okresie zostały już ustalone, strategia nie została wsparta odrębnym budżetem. Jej finansowanie musi pochodzić z istniejących źródeł finansowania na poziomie krajowym i unijnym, przy lepszej koordynacji poziomej - pomiędzy politykami i pionowej - pomiędzy poszczególnymi szczeblami władzy, na poziomie lokalnym, regionalnym, krajowym i unijnym. Alokacja środków po roku 2013 wymagała będzie finansowania nie tylko z budżetu UE i państw członkowskich, ale także Europejskiego Banku Inwestycyjnego, Europejskiego Funduszu Inwestycyjnego i regionalnych instytucji finansowych takich jak Nordycki Bank Inwestycyjny.

5. Udział Polski w procesie integracji bałtyckiej

Centralne położenie Polski w pasie południowego Bałtyku, a także włączenie naszego kraju do UE, zobowiązuje władze różnego szczebla do inicjowania i czynnego uczestnictwa w różnorodnych formach współpracy międzynarodowej i pogłębiania procesów integracyjnych. W szczególności dotyczy to integracji bałtyckiej.

Polska znalazła się w nowej sytuacji międzynarodowej, jaka powstała po załamaniu się pojałtańskiego układu blokowego. Od 1992 Polska jest uczestnikiem Rady Państw Morza Bałtyckiego i Grupy Wyszehradzkiej od chwili ich powstania. Ponadto jest obserwatorem we Wspólnocie Ekonomicznej Państw Morza Czarnego i Radzie Państw Morza Barentsa. Polska jest szczególnie zainteresowana w podejmowaniu, rozwijaniu i uaktywnianiu wszechstronnej współpracy z pozostałymi krajami nadbałtyckimi.

Polska była zaliczana do pionierów współpracy bałtyckiej. Z inicjatywy naszego kraju w czasie konferencji państw bałtyckich, która odbyła się w Gdańsku 13 września

1973 roku podpisano *Konwencję o rybołówstwie i ochronie żywych zasobów w Morzu Bałtyckim* (Konwencja Gdańska). Na mocy postanowień Konwencji została utworzona Międzynarodowa Komisja Rybołówstwa Morza Bałtyckiego z siedzibą w Warszawie (Ognik H., Popiński R., 1992).

Dobrym przykładem polskiej inicjatywy pozarządowej było powołanie w 1991 roku w Gdańsku Związku Miast Bałtyckich.

Polska wznowiła stosunki dyplomatyczne i konsularne z państwami bałtyckimi i rozwinęła szeroka współpracę w wielu dziedzinach, m.in. przez udział w pracach Rady Państw Morza Bałtyckiego i Związku Miast Bałtyckich. Zaangażowanie Polski zaowocowało lokalizacją w Gdańsku szeregu różnych międzynarodowych agend bałtyckich. W Gdańsku ma swą siedzibę Związek Miast Bałtyckich (UBC), a także Biura Bałtyckiej Współpracy Turystycznej (BTC) (Palmowski T., 1998). W latach 1996—2005 znajdował się tu Sekretariat VASAB-u 2010, Nadbałtyckie położenie terytorium Polski i jej współpracę międzynarodową w tym regionie należy postrzegać zarówno z perspektywy historycznej, jak i dzisiejszych uwarunkowań geopolitycznych. Polska wspólnie wnosi znaczny wkład w podejmowaniu i tworzeniu różnorodnych inicjatyw współpracy bałtyckiej. W 1994 roku Sejm RP był gospodarzem III Konferencji Parlamentarnej ds. Współpracy w Regionie Morza Bałtyckiego (Ognik H., 1997). W latach 1994/1995, kiedy to kraj nasz przewodniczył Radzie Państw Morza Bałtyckiego podjęto kilka ważnych decyzji w dziedzinie bezpieczeństwa na morzu, rybołówstwa, ochrony środowiska, współpracy portów, zwalczania przemytu dzieł sztuki i planowania przestrzennego.

Polska wniosła także znaczący wkład w przygotowanie Strategii dla regionu Morza Bałtyckiego. Swój udział miały w tym także samorządy województwa pomorskiego i zachodniopomorskiego. Wstępne stanowisko Polski w sprawie Strategii przyjęte zostało przez KERM w dni 3 czerwca 2008 roku. Kolejne pogłębione pt. „*Spójność i konkurencyjność regionu Morza Bałtyckiego - od wizji do działań*” przyjęte 4 listopada 2008 roku. Synteza stanowiska Rządu RP w tej sprawie przyjęta została 24 lipca 2009 roku (*Spójność i konkurencyjność regionu ...*, 2008). Priorytety polskie to:

- poprawa funkcjonowania jednolitego rynku;
- zacieśnienie współpracy w dziedzinie B+R;
- stworzenie sprzyjających warunków do rozwoju przedsiębiorczości;
- zapewnienie równowagi pomiędzy aspektami środowiskowymi i gospodarczymi;
- nie łączenie debaty nad strategią z debatą na temat przeglądu budżetu UE.

Komisja Europejska uwzględniła postulaty objęcia przez Polskę (wspólnie z Finlandią) funkcji lidera obszaru priorytetowego nr 1 pt. Redukcja zrzutów substancji biogenych do morza do akceptowalnego poziomu oraz obszaru priorytetowego nr 7 pt. Pełne wykorzystanie potencjału regionu w zakresie badań oraz innowacyjności (wspólnie ze Szwecją) (*Synteza stanowiska Rządu RP ...*, 2009).

Obszar Bałtyku powinien być dla Polski jednym z podstawowych obszarów współpracy międzynarodowej w Europie. Politycznie i gospodarczo nie wolno nam się od tego morza odsuwać. Aktywność Polski w regionie bałtyckim może wzmocnić jej pozycję, będzie wyrazem zdrowego instynktu oraz niezależnego i przenikliwego działania. Oferta pogłębienia więzi bałtyckich z inicjatywą dalej idącej formuły wzajemnego zbliżenia na płaszczyźnie wspólnych interesów politycznych, gospodarczych,

kulturowych i ekologicznych winna stać się jednym z priorytetów polskiego przewodnictwa w Radzie UE w drugiej połowie 2011 roku. Byłby to zatem krok ku wspólnocie regionalnej mogącej stanowić nowy czynnik w układzie sił wyzwolonej od jałtańskiego koszmaru Europy. Zdaniem J. Zaleskiego - Polska powinna być jej architektem.

Literatura

- Baltic Sea Region Initiative*, 1996, Communication from the Commission, SEC(96) 608.
- European Parliament resolution on the future of the Northern Dimension*, 2005, 16 listopad 2005.
- Grzelakowski A. S., 2003, *Polityka transportowa*, (w:) Liberalizacja i integracja rynków przemysłowych sieciowych. Trwały rozwój. Biała Księga, Polskie Forum Strategii Lizbońskiej, Gdańsk-Warszawa.
- Grzelakowski A. S., 2006, *Europa Bałtycka jako region dynamicznego rozwoju i integracji — szanse i wyzwania dla Polski*, (w:) T. Palmowski (red.), Europa bałtycka od idei do rzeczywistości, Regiony Nadmorskie, 10, Uniwersytet Gdański.
- Hedegaard L., Lindstrom B., 1998, *The North European and Baltic Opportunity*, (w:) L. Hedegaard, B. Lindstrom (red.), The NEBI YEARBOOK 1998, Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg, New York.
- Kolecka B., 1997, *Rada Nordycka, Nordycka Rada Ministrów*, (w:) S. Parzymies (red.), Europejskie struktury współpracy, Warszawa.
- Kołodziejcki J., Parteka T., 1994, *System planowania strategicznego ekorozwoju regionów położonych wokół Morza Bałtyckiego*, (w:) Planowanie strategiczne ekorozwoju, Politechnika Gdańska, Gdańsk.
- Komunikat Komisji od parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiego Komitetu Ekonomiczno - Społecznego i Komitetu Regionów dotyczący Strategii Unii Europejskiej dla regionu Morza Bałtyckiego*, 2009, Bruksela, 10 października 2009.
- Lipponen P., 1999, *The Northern Dimension of The European Union*, New Northern Europe Business Magazine, s. 4-5.
- Łukaszuk L., 1996, *Polityka morską państwa w powojennym pięćdziesięcioleciu*, (w:) J. Goliński (red.), Powojenne półwiecze polskiej gospodarki morskiej, XI Sejmik Morski, Słupsk, maj 1995, Stowarzyszenie „Civitas Christiana” Ośrodek Myśli Morskiej, Szczecin.
- Łukaszuk L., 2006, *Europa Bałtycka - budowanie modelu regionalizmu europejskiego*, (w:) T. Palmowski (red.), Europa bałtycka od idei do rzeczywistości, Regiony Nadmorskie, 10, Uniwersytet Gdański.
- Madrid European Council* 15-16. 12. 1995, Conclusions of the Presidency, Bulletin of the European Communities no. 12.
- Ognik H., 1997, *Rada Państw Morza Bałtyckiego*, (w:) S. Parzymies (red.), Europejskie struktury współpracy, Warszawa, s. 172-173.
- Ognik H., Popiński R., 1992, *Instytucjonalizacja współpracy w regionie Europy Bałtyckiej - stan i perspektywy*, (w:) B. Jałowiecki (red.), Europa Bałtycka, Studia Regionalne i Lokalne, 6 (39), Warszawa, s. 66-67.
- Orientations for a Union Approach towards the Baltic Sea Region*, 1994, Communication from the Commission, SEC(94) 1747.
- Palmowski T., 1998, *Gdańsk we współpracy bałtyckiej - wybrane przykłady*, XIII Sejmik Morski, „Polska myśl bałtycka”, Szczecin.
- Palmowski T., 2000, *Rola regionów transgranicznych w procesie integracji Europy Bałtyckiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.

- Pedersen J. S., 1993, *The Baltic Region and the New Europe*, Roskilde University, Roskilde.
- Report on the Current State and Perspectives for Cooperation in the Baltic Sea Region*, 1995, Commission of the European Communities, COM(95) 609.
- Ryba J., 2008, *Strategia Unii Europejskiej dla regionu Morza Bałtyckiego. Powtórka z historii czy nowe otwarcie ?* (w:) Strategia UE dla regionu Morza Bałtyckiego, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Departament Analiz i Strategii, 19 sierpień 2008.
- Spójność i konkurencyjność regionu Morza Bałtyckiego - od wizji do działań*. Drugi wkład Rządu RP w prace nad Strategią UE dla regionu Morza Bałtyckiego, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Warszawa, 2008, 4 listopada.
- Strategia UE dla regionu Morza Bałtyckiego*, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, 2008, Biuletyn Analiz nr 19.
- Synteza stanowiska Rządu RP w sprawie Komunikatu Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów dotyczącego Strategii Unii Europejskiej dla regionu Morza Bałtyckiego*, 2009, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Warszawa, 24 lipca 2009.
- Zaleski J., 1993, *Razem czy osobno ? Przyczynek do koncepcji bałtyckiej wspólnoty regionalnej*, CUP, Biuro Planowania Regionalnego z siedzibą w Gdańsku, Sopot.
- Zaleski J., 1995, *Miejsce Polski w Europie Bałtyckiej*, (w:) Ku wspólnocie Europy Bałtyckiej, Ciesielski Cz., (red.), Wydawnictwa Instytutu Bałtyckiego w Gdańsku, Gdańsk.
- Zaleski J., Wojewódka Cz., 1977, *Europa Bałtycka*, Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk.